

Jacek Sroka, prof. dr hab.

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Recenzja pracy doktorskiej mgr Anny Simon, pt. *Spoleczna odpowiedzialność przedsiębiorstw w Polsce a kreowanie wartości dla najważniejszych grup interesariuszy*

Zgodnie z wytyczną zawartą w piśmie przewodnim, otrzymanym wraz z pracą i dokumentami, w niniejszej recenzji formułuje się ocenę ogólną, złożoną z trzech ocen cząstkowych, które odnoszą się do:

- oryginalności rozwiązania problemu naukowego;
- ogólnej wiedzy teoretycznej;
- umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ogólna opinia jest pozytywna, a oceny cząstkowe uzasadnia się w kolejnych częściach recenzji, przy czym najwięcej miejsca poświęcono ocenie oryginalności rozwiązania problemu naukowego, która to ocena przesądza o wartości pozostałych dwóch ocen. Recenzję kończy konkluzja w postaci wniosku o podjęcie dalszych działań w postępowaniu zmierzającym do nadania mgr Annie Simon stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

1. Oryginalność rozwiązania problemu naukowego

Opinia pozytywna, praca zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Tytułowy problem został znaczeniowo spozycjonowany w sposób interdyscyplinarny, a jego analiza czerpie inspiracje ze studiów z polityk publicznych. Autorka zdaje się czuć swobodniej, gdy pozostaje w kręgu metodologii bliższej ekonomii i naukom o zarządzaniu, co w niemal całkowicie już odmiennych uwarunkowaniach przeszłości mogłoby stanowić powód do dyskusji. Współcześnie, także w tym konkretnym przypadku, interdyscyplinarność nie tylko

nie staje się pretekstem dla dopatrywania się uchybień, ale wręcz poczytuje się ją za zaletę, a to z co najmniej trzech powodów.

Po pierwsze – cel pracy zogniskowany jest na problemach polityk publicznych i w swej istocie odnosi się do pytania o ostateczną, wielowymiarową opłacalność podejmowania szeregu działań korporacyjnych (biznesowych), społecznych (grupowych, środowiskowych) oraz instytucjonalnych (administracyjnych), które mają przynieść korzystne rezultaty społeczne, ekonomiczne, a także (częstokroć kluczowe) rezultaty polityczno-publiczne.

Po drugie – obrany cel powiódł Autorkę ku metodyce z kręgu nauk społecznych, której wykorzystanie pozwoliło na weryfikację rzetelnie zebranych danych ilościowych i jakościowych, uzupełnionych innymi dokumentami formalnymi oraz aktami prawa. Hipotezy i pytania badawcze sformułowano w sposób zasadny i czytelny, a ich weryfikację udokumentowano.

Po trzecie – osadzenie badanej problematyki w teoretycznym kontekście zrównoważonego rozwoju uczyniło perspektywę interdyscyplinarną nie tylko uzasadnioną, ale niezbędną i kluczową.

Etapom postępowania przyjętego w rozwiązywaniu problemu naukowego odpowiadają kolejne części pracy.

We wstępie uzasadniono wybór tematu, zarysowano perspektywę badawczą, wskazano na cel główny oraz cele szczegółowe. Sformułowano także hipotezy badawcze i odniesiono się wstępnie do metodyki, którą Autorka doprecyzowała w częściach empirycznych.

Rozdział pierwszy zatytułowano: *Koncepcja zrównoważonego rozwoju i społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w perspektywie nauki o polityce publicznej*. Dominuje w nim narracyjny opis z elementami analiz z kręgu historii, stosunków międzynarodowych, nauk o zarządzaniu, wraz z kontekstowymi nawiązaniem do polityki publicznej. W istocie mówi się w nim więcej nie o tym, jak można lokować koncepcje ZR i CSR „w perspektywie nauki o polityce publicznej”, ale o tym, jak etapowo dochodziło do legitymizacji ZR i CSR na forum międzynarodowym, a następnie do implementacji odpowiednich działań – na poziomie UE oraz w Polsce. W tych fragmentach, w których ‘w grę wchodzi polityka’, wspomina się o niej zwykle w sposób przekrojowy i jest to jednym z efektów tego, że Autorka zorientowała się w swoich badaniach przede wszystkim na perspektywę charakterystyczną dla nauk o zarządzaniu. – To

właśnie w tym obszarze posadowione są zworniki koncepcyjnych ram pracy i z tego też powodu nie bardzo się chciały w tych ramach zmieścić niektóre istotne zagadnienia systemowo-polityczne. W przypadku recenzowanej dysertacji orientacja na perspektywę nauk o zarządzaniu nie jest jednak błędna, ponieważ w ten właśnie sposób ukierunkowuje się część nurtów analitycznych polityk publicznych, zwłaszcza tych stanowiących kontynuację koncepcyjno-analitycznych i wdrożeniowych 'szkół': *New Public Management* oraz *corporate governance*. Pewnym mankamentem jest natomiast to, że niektóre fragmenty tego rozdziału – zwłaszcza te odwołujące się do poszczególnych koncepcji oraz definicji – zawierają co najmniej tyle samo (jeśli nie więcej) odniesień do formalizmów, co nawiązań do 'twardych' teorii i modeli naukowych. Autorka sporo miejsca poświęca narracji nt.: przyjętych zasad, norm, strategii, umów, aktów prawa, oficjalnych dokumentów etc. Owszem, można powiedzieć, że w pewnym sensie formalizmy zawierają w sobie rozstrzygnięcia teoretyczne i modelowe – ale tylko w pewnym sensie, który to sens 'załatwiałby sprawę' – gdyby go tylko w pracy *explicite* go wyrazić – formułując np. wyjściowe twierdzenie, iż siłą sprawczą interesujących nas procesów i relacji są formalizmy, bez których polityka publiczna byłaby bezsilna. Podobne stwierdzenie nie padło, ale można się go domyślić w trakcie lektury. Z pewnością rozdział pierwszy powinien być skorygowany, gdyby praca miała być publikowana, na co zasługuje. Natomiast w tym kształcie nie stanowi on mankamentu, który mógłby przemawiać za niższą oceną dysertacji. Niewątpliwą zaletą rozdziału jest to, że wskazano w nim ogólne ramy analizy interesariuszy. Uwypuklono przy tym doniosłość procesów wytwarzania wartości kreowanych dzięki społecznej odpowiedzialności firm oraz aktywności interesariuszy i zasygnalizowano możliwości teoretycznej interpretacji tego pożądanego stanu. Rozdział zawiera także ustalenia definicyjne odnoszące się do społecznej odpowiedzialności biznesu oraz idei pokrewnych, wraz ze wskazaniem na etapy rozwoju tej koncepcji oraz stopniowe zagnieżdżanie się interpretacji z nią związanych na arenie międzynarodowej, w politykach publicznych Unii Europejskiej oraz w Polsce.

W rozdziale drugim, pt. *Společna odpowiedzialność przedsiębiorstw a zdolność do kreowania wartości jako idea odpowiedzialności firmy względem interesariuszy*, Autorka sukcesywnie rozwija i pogłębia wątki zasygnalizowane w rozdziale pierwszym. Rozpatruje możliwości definiowania interesariuszy, ich identyfikacji i klasyfikowania oraz szacowania zakresu ich zaangażowania. Analizuje źródła wartości firmy wskazując na kreatywną rolę CSR oraz uwypuklając różnice w strategicznych podejściach tych przedsiębiorstw, które są zorientowane bardziej na dostarczanie wartości dla akcjonariuszy oraz tych, których celem jest

dostarczanie wartości dla interesariuszy. W rozdziale umieszczono przegląd stanowisk teoretycznych odnoszących się do tworzenia wartości przedsiębiorstw z uwzględnieniem roli ich społecznej odpowiedzialności, a także wskazano na użyteczne perspektywy i konkretne sposoby kreowania wartości przedsiębiorstwa w relacji z interesariuszami. Autorka przywołała i zinterpretowała wyniki badań nad zależnościami pomiędzy wdrażaniem założeń CSR a wzrostem wartości finansowej i niefinansowej firm oraz kreowaniem wartości dla interesariuszy. Treść rozdziału drugiego także mieści się w polu badawczym nauk o polityce i administracji i jest ona jak najbardziej do przyjęcia w pracy doktorskiej. Gdyby natomiast praca miała zostać opublikowana, wówczas potrzebne byłyby korekty podobne do tych, których wymagałby rozdział pierwszy. Zdaniem recenzenta istotnym byłoby nawiązanie do politologicznych kategoryzacji i analiz grup interesu, które podejmowano dużo wcześniej przed pojawieniem się pojęcia interesariuszy w znaczeniu *stakeholders*. Politologiczne analizy grup interesu mają już bez mała stuletnią historię i nadal są prowadzone, także w nawiązaniu do ustaleń z badań lokujących się bliżej studiów z zarządzania publicznego, wśród których od pewnego czasu prym wiodzie koncepcja (a za nią praktyki) rządzenia/zarządzania wielopasmowego (*multilevel public governance*). W tej perspektywie aktywność z kręgu CSR jawi się jako wyraźnie osadzona w szerszym, sieciowym kontekście *policy networks*, a jego uwzględnienie pomaga uzupełnić obraz strategicznych wektorów, praktycznych interakcji oraz publicznych efektów, jakie niesie ze sobą wielowymiarowe realizowanie polityk zrównoważonego rozwoju. Uwzględniając te aspekty można by było pokusić się o konstatacje dotyczące mechanizmów kreacji wartości politycznych i ich roli w generalnej kapitalizacji (i operacjonalizacji) wartości przedsiębiorstwa w szerszym kontekście, uwzględniającym czynniki ekonomiczne, społeczne i polityczno-publiczne.

Rozdział trzeci nosi tytuł: *Kształtowanie relacji z interesariuszami grup kapitałowych w Polsce – wyniki badania ilościowego*. Zawarto w nim wyniki ilościowych analiz danych niefinansowych spółek notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych. Autorka zidentyfikowała 151 przedsiębiorstw, które po nowelizacji Ustawy o rachunkowości z 2017 roku były zobowiązane do ujawniania informacji niefinansowych dotyczących: kwestii społecznych, pracowniczych, środowiskowych, praw człowieka oraz przeciwdziałania korupcji. Średnioroczne zatrudnienie w tych spółkach było wyższe niż 500 osób, a ich finansowy bilans przekraczał 85 mln zł. Analizie poddano raporty spółek z roku 2020. Doprecyzowano także cel tej części badania, którego istotę stanowiło *znalezienie odpowiedzi na pytania o: rolę dialogu z interesariuszami w dokumentach strategicznych firm, podejście badanych firm do identyfikacji*

interesariuszy, znaczenie przypisywane interesariuszom i częstotliwość kontaktu z poszczególnymi grupami, sposoby komunikacji z poszczególnymi grupami interesariuszy oraz poruszane tematy. Sformułowany w ten sposób cel powiązany z hipotezą drugą dysertacji, głoszącą, iż *proces wdrażania założeń koncepcji CSR obejmuje identyfikację, klasyfikację oraz angażowanie najważniejszych grup interesariuszy.* Autorka przyjęła dopasowane do badania wskaźniki, na podstawie których wyselekcjonowała oraz przeanalizowała zebrane dane i szczegółowo przedstawiła wnioski. Na podstawie raportów badanych spółek zidentyfikowani zostali interesariusze, a także konkretne formy oraz częstotliwość ich zaangażowania. Skompletowany materiał ilościowy jest imponujący i podano go w sposób przejrzysty, a także umożliwiając prześledzenie poszczególnych elementów analizy.

Rozdział czwarty, *Wartość dla akcjonariuszy a wartość dla interesariuszy w praktyce polskich grup kapitałowych: analiza wybranych studiów przypadku*, stanowi kontynuację empirycznych badań własnych. Zawarto w nim studia przypadków pięciu wyselekcjonowanych spółek kapitałowych, traktujących CSR w sposób strategiczny. W praktyce oznacza to, że firmy te regularnie identyfikują, klasyfikują i angażują interesariuszy, doceniają ich rolę w kreowaniu wartości oraz nie zaniedbują swoich obowiązków wobec otoczenia, co też uwzględniają w przyjętych strategiach CSR. Wysoką jakość tych działań odzwierciedlają także ich notowania w Rankingu Odpowiedzialnych Firm. W grupie studiów przypadków znalazły się spółki: Lubelski Węgiel „Bogdanka”, Grupa LOTOS S.A., Grupa CCC S.A., Orange Polska, Bank BNP Paribas. Także i w tym rozdziale uwidoczniła się sprawność Autorki w oryginalnym rozwiązywaniu podjętej problematyki badawczej. Za cel badania obrała dokonanie analityczno-opisowej charakterystyki metod i technik, które służą badanym firmom do realizacji wyznaczonych celów CSR w sposób spójny z ich szerszymi strategiami biznesowymi. Autorkę interesowało to, w jaki sposób ustala się priorytety CSR, jaką rolę w formułowaniu strategii pełnią interesariusze, jak tworzony jest model kreowania wartości, a także jakie są praktyczne sposoby tworzenia wartości, których odbiorcami mają być interesariusze. Cel jakościowej części badania, której wyniki podano w rozdziale czwartym, został powiązany z weryfikacją hipotezy trzeciej dysertacji. Została ona zweryfikowana pomyślnie i tym samym również w tym fragmencie pracy badawczej założony cel został w sposób metodyczny osiągnięty. Podobnie jak w innych częściach dysertacji, także w rozdziale czwartym umieszczono szereg zróżnicowanych i umiejętnie skonstruowanych obiektów graficznych, które ułatwiają lekturę i pomagają w przyswojeniu przekazywanych informacji.

W zakończeniu Autorka przypomniała zastosowane metody badawcze i zwięźle podsumowała wnioski wraz z weryfikacją przyjętych hipotez. Nawiązała także do celu głównego, celów szczegółowych oraz do rozwiązane go problemu badawczego. Wskazała na aplikacyjny potencjał, który niewątpliwie praca posiada i wyraziła nadzieję, że badania w niej podjęte będą kontynuowane. Jeśli praca miałaby być opublikowana zasadnym byłoby także rozwinięcie zakończenia, zwłaszcza w odniesieniu do praktycznych możliwości wdrożeniowych.

Załączona bibliografia nie budzi wątpliwości i uzasadnia przyjętą w pracy orientację metodologiczną. Dysertację uzupełnia spis tabel i rysunków, a zamyka ją Aneks, w którym w formie tabelarycznej podano kluczowe dane zbadanych 151 spółek.

2. Ogólna wiedza teoretyczna

Ocena pozytywna. Treść pracy przekonuje, że Autorka nie tylko opanowała wiedzę teoretyczną w samym przedmiocie badań, ale także posiada ogólne przygotowanie do prowadzenia rozważań i analiz mieszczących się w kręgu teoretycznych ustaleń oraz dociekań nauk społecznych. Temat jest oryginalny, aktualny, a jego analiza jest poprawnie wyważona w warstwie teoretycznej i spójna metodycznie, co także przekonuje o opanowaniu ogólnej wiedzy teoretycznej. Zasadne jest również, jak już wspomiano, przyporządkowanie tematu do dyscypliny nauk o polityce i administracji, których specyfikę łączy się w pracy z perspektywą nauk o zarządzaniu i ekonomii. Połączenie to jest uzasadnione i jest także obecne w innych współczesnych opracowaniach dedykowanych badaniom polityk publicznych, których to praktyki zorientowane są na szereg kwestii społecznych i ekonomicznych, co przekonuje o potrzebie prowadzenia nad nimi badań interdyscyplinarnych.

Triangulacja metod ma swoje plusy, ale ma także minusy, a zarazem jej zalety oraz wady są zwykle oceniane w sposób bądź co bądź subiektywny, tj. bliższy oceniającemu. W tym przypadku oceniającemu zabrakło choćby wspomnienia o teorii oraz zasygnalizowania empirii układów sieciowych (*policy networks analysis*), których nawet skrótowe rozeznanie pomnożyłoby otrzymane wyniki. Jak zastrzeżono, jest to jednak subiektywna opinia piszącego, który – oceniając dysertację pozytywnie – jednocześnie ‘tęskni’ za jej kontynuacją w postaci analizy sieci. Jej podjęcie w przyszłości mogłoby stanowić ważny krok naprzód w badanym

obszarze. Istotą politologicznej analizy sieci jest badanie powiązań formalnych i nieformalnych, w tym personalnych, organizacyjnych, instytucjonalnych, finansowych itp. – także tych, które wykraczają poza sferę polityk publicznych (*policies*) i dosięgają obszaru polityki rywalizacyjnej (*politics*). Zmierzając w tym kierunku można by zadać Autorce pytanie o to, czy- oraz ewentualnie na ile w trakcie swoich badań zetknęła się z danymi, które – oprócz relacji formalnych – sugerowałyby znaczenie relacji nieformalnych, łączących (tj. ‘sieciujących’ – *networking*) aktywności biznesowe nie tylko z korzyściami interesariuszy społecznych oraz oczekiwaniami instytucji publicznych, ale także z interesami środowisk politycznych oraz partii politycznych?

Nieco przydługą treść powyższej kwestii można skrócić pytając o to samo trochę inaczej: czy Autorka w trakcie swoich badań, oprócz przykładów generowania wartości dla przedsiębiorstw i interesariuszy napotkała na tropy, które wskazywałyby na ewentualność kreowania i pomnażania wartości politycznych, a jeśli tak, to jakie podmioty można by uznać za beneficjentów dzięki temu zyskujących?

3. Umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

Ocena pozytywna. Autorka dowiodła swych umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a wynik stanowi ważne uzupełnienie dotąd istniejących analiz CSR. Jest to uzupełnienie istotne nie tylko w warstwie empirycznej, ale także w wymiarze koncepcyjnym, łączącym przedmiot badań z obszarem zainteresowania studiów z polityki publicznej. O umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przekonuje również sposób w jaki wyodrębniony zostały przedmiot oraz cel badań, a także to, jak sformułowano hipotezy oraz wyselekcjonowano metody badawcze. Zwraca uwagę rzetelna dokumentacja empiryczna, która wraz z jej analizą oraz rozstrzygnięciami teoretyczno-modelowymi tworzą oryginalną całość, w której wyraźnie odbijają się zainteresowania oraz możliwości badawcze Autorki, zasługujące na optymalną ocenę.

Konkluzja

Praca zawiera oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a jej treść dowiodła opanowania przez Autorkę ogólnej wiedzy teoretycznej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Dysertacja spełnia wymagania stawiane przed pracami doktorskimi, określone w ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. 2003 Nr 65 poz. 595 z późn. zm.).

Pracę doktorską mgr Anny Simon oceniam jako bardzo dobrą i wnoszę o kontynuowanie postępowania.

Jacek Sudoła